

1. Prológus (a közérdeket sértő magánjogi viszonyok)

A magánjog a polgárok egymás közötti viszonyait határozza meg, így az állam ezek tartalommal való kitöltését alapvetően az érintett felekre bizza. Érdekes kivételeket jelentenek azok az esetek, amikor a magánfelek egymás közötti jogviszonyai a közérdekre is veszélyt jelenthetnek, ezért az állam beavatkozik azokba. Évezredek távlatokba visszatekintő példa lehet a házassági jogban a házassági tilalmak intézménye. A legsúlyosabb érvénytelenségi okok esetén (semmisségi okok) az állam nem bizza a felekre a házasság érvénytelenítését, hanem közérdekből maga avatkozik be. Ekkor a perjogi alapelvek is megváltoznak, valamely állami hatóság polgári pert hivatalból fog elindítani.

1931 őszén a magyar országgyűlés egy hasonló probléma szabályozását vette napirendre, a kartelltörvény kibocsátását ugyanis egy ilyen határvonal elérése tette szükségessé. *A polgári átalakulást követően szerződési szabadság a magánjog egyik legfontosabb alapjává vált.* Ebből következett, hogy a gazdasági élet szereplői egymással akár az áruk előállítására, forgalmára vagy árára vonatkozóan is megállapodásokat köthettek. Az állam ebbe miért avatkozott volna be? Ezeknek a megállapodásoknak (szerződéseknak) azonban megjelentek olyan formái, amelyek a gazdasági élet más szereplőinek vagy a széles fogyasztói közönségnek súlyos sérelmeket okoztak. Ezt az állam, teljesen érthető módon, a közérdekre veszélyessé nyilvánította, és a magánjog e területén is elkezdett a magánjogi jogviszonyokba közhatalmi eszközökkel beavatkozni.

Azonban a beavatkozás mértéke is különböző lehetett. Az áruk előállítására, forgalmára, árára kötött bármilyen megállapodás tilalma túlzás lett volna, ennek csak a piacbefolyásoló módozataival kellett foglalkozni. És így jutunk-e el az 1931-es kartelltörvény nagy kérdéséig, hogy *a piacbefolyásoló megállapodások kivétel nélkül (vagyis magától értetődően) veszélyesek a közérdekre, vagy vannak a közérdekre veszélyes, de emellett nem veszélyes formái is előfordulhatnak?* Az országgyűlés 1931-ben még az utóbbi álláspontra helyezkedett, ezért *nem állapított meg általános tilalmat a kartellek létesítésére*, hanem a közigazgatási és bírói hatóságokat azzal a feladattal bízta meg, hogy egyenként vizsgálják őket, vajon veszélyesek-e a közérdekre, avagy nem? Ez a hozzáállás később jelentősen megváltozott, napjainkban a piacbefolyásoló megállapodásokat a közérdekre általában veszélyesnek tartjuk, ezért annak minden formáját tiltjuk. Ez az állami hatóságok kartellekkel szembeni feladataiban is változást jelentett. Azonban ennek a szemléletváltásnak az előzményei is fellelhetők a kartellfelügyeleti szervek két világháború közötti joggyakorlatában. Szinte alig indult el az állami kartellfelügyelet, kezdtek kialakulni olyan álláspontok, amelyek szerint egyes piacbefolyásoló magatartások eredendően jó erkölcsbe ütköznek, vagyis megengedett formája nem létezik, így nincs rajta mit vizsgálni.¹

Szabó István

A Kartelbíróság (1931)

Az is kérdésként vetődhet fel, hogy miért éppen 1931 volt az a dátum, amikor az országgyűlés átlépte a „vörös fonalat”, és egy újabb területen avatkozott magánjogi viszonyokba állami eszközökkel. Az állami fellépést általában az okozott sérelmek drasztikusabbá válása váltotta ki. Ezek pedig a legtöbb esetben rendkívüli gazdasági körülmények között álltak elő, vagyis a gazdasági válsághelyzetek a kartellszabályozást általában felerősítették. *Így nem véletlen, hogy Magyarországon is egy ilyen helyzet, a gazdasági világválság váltotta ki az első kartellszabályozást.* Németországban már az első világháborút követő gazdasági problémák szabályozási kényszert váltottak ki, a német kartellrendtartás ugyanis 1923-ra datálható.² Ugyanezen évben Magyarországon is megjelenik egy versenyszabályozó törvény,³ de ez a kartelleket még nem érinti.

2. A szervezet és hatáskörök kialakítása

A szervezeti és hatásköri kérdéseket, mint minden közhatalmi tevékenységnél, itt is az ellátandó feladatok határozták meg. Említettük, hogy *a feladat nem a kartellek felszámolása volt, hanem működésük ellenőrzése.* A kartellfelügyeleti szervek felépítése és hatáskörei ezen feladat ellátásához igazodtak.

Az első gondolati lépés a hatékony ellenőrzéshez szükséges feladatok (a hatáskörök) összegyűjtése lesz. A szervezetet ahhoz igazodóan kellett kiépíteni, hogy a feladatok (hatáskörök) megfelelően el tudják látni, vagyis a hatáskörök kihatottak a szervezet felépítésére. Emellett lényegi befolyással voltak rá alkotmányos (jogállami) szempontok is. A közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztásából eredően külön kérdés volt, hogy a szervezeten belül mely hatásköröket láthatták el közigazgatási szervek, s melyeket kellett bíróságokhoz utalni. Emellett egy hatalmi ágon belül is több szerv volt érintett, vagyis a közigazgatási és a bírósági szervezeten belüli feladatmegosztást is át kell tekintenünk. A magyar bírósági szervezet sajátosságaiból eredően kérdésként vetődött fel az is, hogy a kartellfelügyelet bírói feladatait a rendes bíróságok lássák el, vagy szervezzenek rá egy csak kartellügyekkel foglalkozó különbíróságot? Lényegében ezzel az utolsó gondolati lépéssel fogunk eljutni a tanulmány központi elemét jelentő Kartelbíróságig.

A hatásköröket a hatósági tevékenység célja határozza meg. A törvényhozónak (jogalkotónak) mindig olyan hatásköröket kell biztosítania, természetesen az alkotmá-

nyos garanciák betartásával, amellyel a hatóság a feladatul megjelölt célt el tudja érni. Napjainknak a kartellek teljes tilalmát követő rendszerében, vagyis amikor a cél a kartellek bármilyen formájának a felszámolása, a hatóság fő feladata a megelőzés, a felderítés és a szankcionálás. A tilalom ellenére mégis létrejövő kartellek valamiféle „titkos társulássá” válnak, a hatóság feladata pedig ezek beazonosítása, majd megfelelő szankcionálása.

Az 1931. évi XX. törvény cikk által megállapított hatáskörök kapcsán azonban vissza kell lépünk ahhoz a mindig emlegetett általános tételhez, hogy ez a jogszabály a kartellek létesítését még nem, csak bizonyos tevékenységüket tiltotta. A kartellfelügyeleti szervek feladata pedig az volt, hogy az egyébként megengedett tevékenységből kiválogassák a tiltott formákat, azok további folytatását megakadályozzák, s a jogsértő magatartásért esetlegesen szankciót is alkalmazzanak.

Ezen feladatok eredményes ellátásához a legelső lépés az volt, hogy a kartellek létéről és működési rendjéről a kartellfelügyeleti szerveknek pontos információkkal kellett bírniuk. Ezért a törvény előírta, hogy kartellt csak írásban lefektetett szerződéssel lehet létesíteni.⁴ A szerződésben lefektetett működési elvekhez a kartell kötve volt, például, ha a termékeik ármegállapítására vonatkozóan megegyeztek egy szabályrendben, attól nem térhettek el. Ha ezt megtették, akkor írásba nem foglalt módon működötték a kartell, ami már törvénytörés volt. Így a kartellszerződések rendelkezéseinek vizsgálatával megállapítható volt, hogy a szervezet működése nem ütközik-e valamilyen törvényi tilalomba.

A hatékony ellenőrzésnek alapfeltétele, hogy a hatóságnak az ellenőrzése alá tagolt szervezetekről pontos tudomása legyen, amelyet egy bejelentési kötelezettség előírásával lehetett elérni. Ezzel megjelenik az első hatáskör is, a kartelleket tartalmazó hatósági nyilvántartás vezetése.⁵ Ehhez kapcsolódó feladat, hogy a bejelentést elmulasztókat szankcionálni kellett, ami egy újabb kartellfelügyeleti hatáskör volt.⁶

A benyújtott kartellszerződések megvizsgálása egy újabb feladatot (hatáskört) jelentett. El kellett dönteni, hogy egy-egy kartell működése nem ütközik-e a törvény által meghatározott tilalmakba.

Ha működés törvényi tilalomba ütközött, akkor a kartellfelügyeleti szerveknek kísérletet kellett tenniük a tör-

vényes működés helyreállítására. Ha ez nem járt sikerrel, akkor a végső fegyver a kartell megszüntetése volt, ami technikailag a kartellszerződés érvénytelenítésével történt.

3. A kartellfelügyeletben részt vevő államhatalmi szervek

A kartellfelügyelet körében közigazgatási és bírói feladatok egyaránt keletkeztek, így a törvényhozónak mind a végrehajtó, mind a bírói hatalom szervezetén belül gondoskodnia kellett a megfelelő szervek kijelöléséről. Az

viszont egyáltalán nem volt biztos, hogy a már meglévő közigazgatási és bírósági szervezet minden szükséges feladatot el tud látni. A szervezet vizsgálata kapcsán azt fogjuk tapasztalni, hogy részben már meglévő szerveknél állapítanak meg új hatásköröket (feladatokat), részben pedig kifejezetten kartellfelügyeleti feladatok ellátására új szerveket is felállítanak. Az általunk vizsgált Kartelbíróóság ezen utóbbiak közé tartozott.

A közigazgatáson belül a magyar királyi minisztérium (Kormány⁷), valamint a kartellfelügyelettel megbízott minisztérium⁸ kaptak feladatokat. Ezen túl létesítettek olyan új szerveket is, amelyek kifejezetten csak kartellfelügyeleti feladatokat láttak el. Maga az alapszabályozást jelentő törvény rendelkezett a Kartelbizottság felállításáról, s egyben felhatalmazta a minisztériumot, hogy a bizottság szervezetének és működésének részletszabályait megállapítsa.⁹ A Kormány azonban ezen felhatalmazás alapján nemcsak a Kartelbizottság szervezetét és működését szabályozta, hanem

egy új szervet, az Árelemző Bizottságot is felállította.¹⁰

A bírói hatáskörök ellátására áttérve, értelemszerűen látókörbe kerülnek a kötelmi jogvitákat elbíráló rendes bíróságok, a kartellek ugyanis szerződésekkel jöttek létre, amelyekből jogviták keletkezhetnek. A kartellt létrehozó feleknek azonban módjuk volt arra is, hogy jogvitáik elbírálására választott bíróságot jelöljenek ki. A kartellnek lehetett saját választott bírósága, ami minden jogvitában döntött de „ad hoc” ügyekre felállított választott bíróságokat is találhatunk.¹¹ Mindezeket túl a törvény egy, a kir. Kúrián belül megalakítandó Kartelbíróóság felállítását is elrendelte. A közigazgatási szervezethez hasonlóan itt is

Juhász Andor kúriai elnök,
a Kartelbíróóság első elnöke

azt tapasztaljuk, hogy az általános igazságszolgáltatási feladatokat ellátó bírói szervezet is bekapcsolódik a kartellviták elbírálásába, de emellett kifejezetten csak ezt feladatot ellátó bírói szervvel is találkozunk. 1936-tól pedig a Közigazgatási Bíróság is szerepet kapott a kartellügyekben.¹²

4. A közigazgatási és bírói szervek közötti feladatmegosztás (hatáskörmegosztás)

A szervezet általános áttekintése után rátérhetünk a hatásköröknek a szervezethez történő hozzákapcsolásához. A bontás első lépése a közigazgatási és bírói hatáskörök szétválasztása lesz, aztán pedig az egyes hatalmi ágakon belüli további bontás felvázolása. A kartellfelügyeleti szervek rendszerében az utóbbi lépéssel fogunk eljutni a Kartellbírósághoz.

A közigazgatási és bírói hatáskörök megosztásánál véleményem szerint utóbbi túlsúlya érvényesült. A kormány és a kartellügyekért felelős miniszter hatásköreinél azt láthatjuk, hogy a közigazgatás alapvetően regisztrációs és egyeztető feladatokat látott el, illetőleg a már korábban is a hatáskörébe tartozó gazdasági szabályozókkal léphetett fel a kartellekkel szemben. *A kartellek tevékenységének közvetlen közhatalmi korlátozása, esetleges bírságolásuk már bírói hatáskörbe tartozott.* Ezen ügyekben a közigazgatásnak legfeljebb a bírósághoz benyújtott keresetnek volt joga. Például a bírságok kiszabása egyes esetekben lehetett volna közigazgatási feladat is, azonban a törvény ezt minden esetben bírói hatáskörbe telepítette.¹³

A Közigazgatási Bíróság kezdetben a kartellekkel kapcsolatos ügyekben nem kapott szerepet. Ez úgy történhetett volna, ha több ügydöntő kérdést tagolnak a közigazgatáshoz, s az ebben született határozatok törvényességi felülvizsgálatát irányítják a Közigazgatási Bírósághoz. Ebben az időben a közigazgatás feletti bírói kontroll még nem volt teljes, a törvényhozó mérlegelésén múlt, hogy mely közigazgatási határozatoknál nyitja meg az utat a bírói felülvizsgálat előtt. Láthattuk azonban, hogy az 1931-es kartelltvény szerint a közigazgatási szervezeteknek csak nyilvántartási és szankciókezdemenyvezési joga volt, az esetleges szankciók megállapítása már bírói hatáskörbe tartozott. Eme közigazgatási hatáskörök felett elvi alapon sem indokolt a bírói törvényességi felügyelet. 1936-ban azonban kartellügyekért felelős miniszter hatáskörébe soroltak olyan döntéseket is (iparüzési jog, vagy más a működéshez szükséges hatósági engedély visszavonása), amelyeket korábban csak bíróságnál kezdeményezhetett. Ezekkel a közigazgatási döntésekkel szemben pedig megnyitották az utat a Közigazgatási Bíróság előtti panasznak is.¹⁴

Ha az 1923-as német kartellrendeletet kézbe vesszük, azt tapasztaljuk, hogy a közigazgatási hatáskörök kiterjedtebbek voltak. Például a közgazdaság, vagy közjó érdekeit veszélyeztető kartellszerződés megsemmisítése a miniszter hatáskörébe tartozott,¹⁵ holott a magyar kartell-törvénynél a miniszter ennek érdekében csak perindítási jogot kapott, a megsemmisítés bírói hatáskörbe tartozott.¹⁶

5. Egy különbíróság felállítása (a Kartellbíróság)

A közigazgatási és bírói szervek hatásköri megosztásának áttekintése után tovább kell lépünk a bírósági szervezeten belüli feladatmegosztásra. Az 1931-es kartelltvény a kartellek felett fennálló állami felügyelet bevezetését azért tartotta szükségesnek, mert működésük már nemcsak a magánérdekekre, hanem bizonyos esetekben a közérdekre is veszélyes lehetett. Mindaddig, amíg csak a magánérdek sérelmét tartották elképzelhetőnek, ennek reparálása a rendes magánjogi úton megtörténhetett.

A bírósági rendszerben azonban a közérdek sérelme miatt indítható esetleges eljárások nem kívántak feltétlen szervezeti változást. *A lényegi eltérés az eljárást kezdeményezők körének kibővítésében volt,* az állam hivatalból indított eljárással avatkozhatott be magánjogi jogviszonyokba. A keresetet elbíráló bíróság maradhatott volna ugyanaz, mint a magánfél által indított pernél. A törvényhozónak tehát első lépésként azt kellett eldöntenie, hogy ezeknek a hivatalból indított pereknek az elbírálására alkalmasnak tartja-e a magánjogi igazságszolgáltatást általában ellátó, ún. rendes bíróságokat? Vagy célszerűbb a kartelljogviták elbírálását egy önállóan erre a célra felállított bírói fórumra, egy különbíróságra bízni? 1931-ben az országgyűlés – a német mintát követve – az utóbbi megoldást preferálta, s elrendelte a Kartellbíróság felállítását.

6. A Kartellbíróság előtti eljárás kezdeményezése (az ún. közérdekű kereset)

A kartellfelügyeleti szervek beavatkozása előtt akkor nyitották meg az utat, ha a gazdasági verseny befolyásolására létrejött tömörülés „a közgazdaság vagy a közjó érdekét veszélyezteti, különösen ha az áru termelését, forgalmát vagy az áralakulást (...) a gazdasági helyzet által meg nem okolt módon szabályozza”.¹⁷ Az észlelés és a folyamat elindítását szükségszerűen a közigazgatáshoz kellett telepíteni, hiszen az ellenőrzési, felügyeleti tevékenység alapvetően közigazgatási funkció.

A feladatot pedig a kartellügyekért felelős miniszter kapta meg, aki – az adott eset súlyosságától függően – többféle intézkedést is tehetett. Amennyiben a kartell tevékenysége törvénybe, jó erkölcsbe vagy a közrendbe ütközött, utasíthatta a királyi kincstári jogügyi igazgatóságot ún. közérdekű kereset benyújtására, amelynek elbírálását a Kartellbíróság hatáskörébe utalták.¹⁸ Ez a legsúlyosabb intézkedések közé tartozott, amelynek nyomán a kartell meg lehetett szüntetni. Ez nem jelentett mást, mint hogy a gazdasági versenyt befolyásoló további tevékenység törvénytörtvé válta, a kartell további fenntartása szankciókat vont maga után.

7. A Kartelbíróóság „helyettesítése”

A következő eldöntendő kérdés az volt, hogy ha már van egy különbíróóságunk, akkor ne rendeljünk-e hozzá minden kartelljogvitát? Ne csak azokat, amelyeket a közérdek sérelme miatt a kartellügyekért felelős miniszter utasítására a királyi kincstári jogügyi igazgatóság indít, hanem azokat is, amelyeket magánfelek nyújtanak be kartellügyekben. Az 1923-as német kartellszabályozás ezt a megoldást követte, vagyis nemcsak állami hatóság, hanem magánfelek is benyújthattak hozzá keresetet.¹⁹ Ebben az esetben a Kartelbíróóságnak kizárólagos hatásköre keletkezett, minden kartellel összefüggő ügyben ő döntött, a rendes bíróságok pedig teljesen kikerültek ebből az ügykörből. Előnye az egységesebb joggyakorlat, hátránya a Kartelbíróóság lényegesen nagyobb leterheltsége volt. A német gyakorlat is azt mutatta, hogy az eljárások döntő többsége a magánfelek által benyújtott keresetekből eredt.

A magyar jogalkotó azonban úgy döntött, hogy *nem utal minden kartellekkel összefüggő jogvitát az új bírói fórum elé, így a rendes bíróságok feladatai (hatáskörei) nem szűntek meg teljesen.* Ha a kartell működésének törvénybe, jó erkölcsbe vagy közrendbe ütközése volt a kereset tárgya, azt csak a kincstári jogügyi igazgatóság nyújthatta be a Kartelbíróósághoz, ha a kartell működésének más elemét peresítették (pl. kartellból való kilépés; a tag által fizetendő kötbér stb.), akkor az érintett magánfél a rendes bíróságnál nyújthatott be keresetet. Mindez azt is jelentette, hogy a kartelltörvény hatálybalépését követően magánfél a kartell megszüntetésére (felosztatására) irányuló keresetet már nem nyújthatott be.

A közérdekű kereset tárgyát képező tartalmi elemek azonban – a kartellszerződés törvénybe, jó erkölcsbe ütközése stb. – a magánfelek által indított, a kartell más elemeit érintő eljárásban is látókörbe kerülhettek. Ha nem kartellszerződéséről volt szó, hanem bármilyen egyéb szerződésről, az érvénytelenségi okot a rendes bíróság vagy a választott bíróság állapította meg. Kartellügyekben azonban, mint már tárgyaltuk, ennek a kérdésnek az eldöntését a Kartelbíróóság kizárólagos hatáskörébe utalták. Ha egy magánérdekű kartellperben mégis ilyen kérdés került a rendes, vagy a választott bíróság látókörébe, az érintett bíróságnak az eljárást fel kellett függesztenie, s a kartellügyekért felelős miniszternél kérni a közérdekű kereset benyújtását.²⁰ Ha a miniszter ezt megette, akkor az ügy rendezett mederben maradt. A Kartelbíróóság meghozta a döntését, a rendes, illetőleg választott bíróság pedig ehhez igazodva döntött az ügy többi részében.

Csakhogy a közérdekű kereset benyújtása minden esetben a kartellügyekért felelős miniszter egyéni mérlegelésétől függött, kötelezettsége a rendes bíróságtól érkezett megkeresés esetében sem volt.

Ha a miniszter a bíróság kezdeményezésére nem nyújtotta be közérdekű keresetet, az ügy elvileg két módon haladhatott tovább. A helyzetet értelmezhetjük úgy, hogy a Kartelbíróóság kizárólagos hatásköre érvényesül, s ha az nem állapítja meg a szerződés érvénytelenségét, ezt rajta kívül más nem is teheti. Vagyis a rendes vagy választott

bíróságnak úgy kell az eljárást folytatnia, hogy a kartellszerződést hatályban lévőnek tekintti.

A másik lehetőség, hogy a Kartelbíróóság döntésének hiányában felhatalmazzuk a rendes, illetőleg választott bíróságot, hogy adott esetben a kartellszerződés érvénytelenségéről is döntsön.

A kartelltörvény végül is az utóbbi megoldást választotta, tehát *ha a kartellügyekért felelős miniszter nem nyújtott be közérdekű keresetet, a rendes, illetőleg a választott bíróság a Kartelbíróóság hatáskörébe tartozó kérdésben is dönthetett.*²¹ A törvény miniszteri indokolása erre egy elég egyszerű választ adott, miszerint: *„Az utolsó mondat rendelkezése azt a célt szolgálja, hogy a közérdekű beavatkozás tárgyában való határozás a magánérdekeltek pereit hosszabb ideig ne hátráltassa.”*²² Azért nevezem egyszerű válasznak, mert ez a szabály az egész rendszert összeborította. A Kartelbíróóság a hierarchiában a rendes, illetőleg a választott bíróság felett állt, s itt mégis az alsóbb szintre sorolt szervnek engednek önálló döntést. Persze az is igaz, ha a miniszter nem nyilatkozik, az idő nem telhet a végtelenségig. De eleve nem ebbe az irányba kellett volna elindulni, hogy hatáskört adunk a miniszternek, aztán ha akar, mond rá valamit, ha nem akar, akkor pedig nem mond.

8. A Kartelbíróóság mint különbíróóság és a jogorvoslat problémája

„A Kartelbíróóság a kir. Kúria körében szervezett különbíróóság”, mondta ki a kartelltörvény.²³ A német-osztrák modellt követő magyar bírósági szervezetben nagyszámú különbíróóság működött, amelyek szervezeti elhelyezése különböző volt. Találhatunk olyan különbíróóságot, amely szervezetében és személyzetében is elkülönült a rendes bíróságoktól,²⁴ s olyat is, amely csak szervezetében.²⁵ Önálló bírói személyzetet nyilvánvalóan akkor kapott egy különbíróóság, ha az ügyek száma folyamatos ítélkezési tevékenységet kívánt meg.

A szervezeti önállóság általában a jogorvoslat lehetőségét kizárta, hiszen többszintű külön szervezetet kiépíteni már egyre bonyolultabb és költségesebb volt. Emellett találkozunk olyan megoldásokkal is, amikor van jogorvoslati lehetőség, de csak az eljárás egyes szakaszaiban jár el különbíróóság, illetőleg az adott ügyszakban eljáró bírákat a rendes bírósághoz kapcsolják, de azon belül szervezetenként elkülönítik.²⁶ Az is érdekes határeset, amikor egy a rendes bíróság szervezetébe tartozó fórumot, adott ügykörben, országos illetékességgel ruháznak fel.²⁷

Eme rövidebb bírósági szervezeti bevezető után megállapíthatjuk, hogy a Kartelbíróóság *kétségtelenül megfelelt a különbíróóság kritériumának,* hiszen a jogviták egy speciális körét utalták a hatáskörébe. Azonban sem szervezetében, sem bírói személyzetében nem különült el a rendes bíróságoktól, hiszen a Kúrián belül kellett megalakítani. Ennek az oka is érthető, *szándékosan alacsony ügyszámmal működő bíróságnak tervezték.* Csak a kiemelt fontosságú, de csekélyebb számú közérdekű pert utalták a hatáskörébe, a magánérdekű perek a rendes bíróságok-

nál maradtak. Meglátásom szerint azonban ez a szervezeti megoldás érdemben nem sokban különbözik attól, mint ha különbíró felállításának kimondása nélkül, kartellügyekben a Kúria kizárólagos illetékességét állapították volna meg. Esetleg azt is kimondva, hogy ezen ügyek elbírálására egy külön tanácsot kell felállítani. Persze a különbíró kritériumának talán még így is megfelelt volna, hiszen egy speciális ügycsoportot kivésznek a rendes bírói útról, és azt egy meghatározott bírói fórumhoz utalják.

A Kartelbíróóság szervezeti elhelyezése a közérdekű perben kizárta a jogorvoslat lehetőségét. A Kúria a legmagasabb bírói fórum volt, ha ide telepítik az elsőfokú eljárást, azzal szándékosan kizárják a jogorvoslat lehetőségét. Azt, hogy ez szándékos, azért merem állítani, mert a rendes bíróság szervezetén belül maradván nem lett volna túlságosan nehéz legalább kétfokúvá tenni az eljárást. A budapesti királyi ítélőtáblát fel lehetett volna országos illetékességgel ruházni, ahonnan a Kartelbíróóság lett volna a másodfok. De ezt a közérdekű perekben nem akarták.

Voltak azonban olyan korábbi tervezetek, ahol még kétfokú kartellbíráskodással számoltak, amihez képest a kormány által az országgyűlés elé terjesztett javaslatot visszalépésnek tekintették.²⁸

9. A Kartelbíróóság megalakítása

A Kartelbíróóság három hivatásos bíróból és két ülnökből állt, vagyis összességében öttagú volt. Elnöki tiszttét hivatalból a királyi Kúria elnöke töltötte be, azonban erre a feladatra a másodelnököt vagy a Kúria valamelyik tanácselnökét is kijelölhette. A tagokat az eljáró elnök hívta meg, a két bírói tagot a Kúria elnöke által a testület tanácselnökei és ítélőbírói közül összeállított listáról, a két ülnököt pedig arról a 10 fős listáról, akiket az igazságügy-miniszter a kartellügyekért felelős miniszter által összeállított, legalább 30 szakember nevét tartalmazó jegyzékből háromévenként előre kijelölt.²⁹

A bírói képesítéssel nem rendelkező, de az elbírált ügyek tárgyában speciális szakértelmet magukénak tudó személyek bevonása nem volt egyedülálló eset. Például a Közigazgatási Bíróságnak is voltak bírói képesítéssel nem rendelkező, de jelentős közigazgatási gyakorlatot felmutató tagjai.³⁰ A kartellügyek legalább annyira mélyen közgazdasági problémák voltak, mint amennyire jogi, így például a kartellügyekben járatos közgazdászok beemlése mindenképpen indokolt volt.

10. A Kartelbíróóság hatásköre I.: a közérdekű per

A közérdekű per kezdeményezése, mint korábban már érintettük, közigazgatási hatáskör volt: a kartellügyekért felelős miniszter utasítására a királyi kincstári jogügyi igazgatóság nyújtotta be. Hogy a közigazgatásnak mikor kellett működésbe lépnie, azt a kartelltvény 6. §-a fogalmazta meg: ha egy kartell „a közgazdaság vagy a

közjó érdekét veszélyezteti, különösen ha az áru termelését, forgalmát vagy az áralakulást (...) a gazdasági helyzet által meg nem okolt módon szabályozza”.³¹ De ebből közérdekű kereset csak akkor keletkezhetett, ha a kartell e magatartása törvénybe, a jó erkölcsbe vagy a közrendbe ütközött,³² vagyis a kartellszerződés érvénytelensége mérülhetett fel.

A hatáskörök megosztásáról szóló részeknél azonban érintettük, hogy alternatívaként a Kartelbíróóság általános hatáskörrel való felruházása is felmerült, amikor nem csak közérdekű, hanem a magánszemélyek által indított (ún. magánérdekű) perek elbírálását is oda utalták volna. A közérdekű perek ilyen módon történő elhatárolása, mint azt már érintettük, *hatásköri és működési problémákat is felvetett.*

11. A közérdekű perben a Kartelbíróóság által hozható intézkedések

Ha a Kartelbíróóság a közérdekű keresetet megalapozottnak találta, az alábbi három intézkedést hozhatta, amelyeknek kikényszerítésére pénzbírságot is kiszabhatott:³³

- az alakulat feloszlata és működésének tovább folytatásától való eltiltás;
- megállapodás vagy határozat végrehajtásától való eltiltás;
- tevékenység vagy magatartás abbahagyására való felszólítás, és további folytatásától való eltiltás.

A törvény szerint az sem volt kizárt, hogy a Kartelbíróóság a felsorolt intézkedéseket együttesen alkalmazza, bár meglátásom szerint ez csak a második kettő együttes alkalmazására volt értelmezhető. Ha egy alakulatot a Kartelbíróóság megszüntetett és a további működéstől eltiltott, ebbe a második kettő is benne foglaltatik. Így a felsorolás a legsúlyosabb intézkedéssel kezdődik.

A Kartelbíróóság eljárása folyamán *ideiglenes intézkedésekre is sor kerülhetett.* Amennyiben a közérdek védelmére sürgős intézkedés volt szükséges, a keresetindításra vonatkozó szabályok szerint (miniszter, jogügyi igazgatóság) a megállapodás vagy határozat végrehajtásától való eltiltást, illetőleg a tevékenység vagy magatartás abbahagyására való felszólítást, és további folytatásától való eltiltást már az eljárás folyamán is lehetett alkalmazni, sőt közérdekű kereset benyújtása nélkül is sor kerülhetett rá.³⁴ Ezen ideiglenes intézkedések hatályon kívül helyezésénél a Kartelbíróóság nem volt kérelemhez kötve, *azt hivatalból is megtehetette.* Az előző bekezdésben tárgyalt harmadik intézkedési forma (az alakulat feloszlata) ideiglenes intézkedésként nyilvánvalóan nem jöhetett szóba.

A Kartelbíróóság által alkalmazható intézkedések harmadik köre ellen irányult, *akik a tiltó határozatait figyelmen kívül hagyták, s a megtiltott tevékenységet tovább folytatták.*³⁵ Az itt alkalmazott pénzbírságot a törvény *rendbüntetésnek nevezte.* Ezt a hatáskört azonban az ideiglenes intézkedések elmulasztására nem terjesztették ki, csak a közérdekű per eldöntésekor meghatározott in-

tézkedéseket figyelmen kívül hagyókkal szemben lehetett alkalmazni. Öket a bírói testület rendbüntetésül *újabb pénzbírsággal sújthatta*, és ha erre sem hagyták abba, akkor a rendbíróságot ismételni lehetett. Ha valaki olyan kartellben vett részt, amelyik második rendbíróságolásban is érintett volt, vagy ha valaki újabb közérdekű perben vált érintetté, akkor a Kartelbíróóság *a kereskedéstől, vagy az iparüzéstől is eltilthatta*.³⁶ Ez súlyosabb szankció a szervezet megszüntetésénél is, hiszen ott a volt kartelltagok önállóan tovább folytathatták gazdasági tevékenységüket, csak az együttműködést (a kartellt) kellett megszüntetni. Itt viszont teljes vállalkozási tilalom alá eshettek.

A rendbüntetés összecszerúségét vizsgálva, a törvény az alábbi rendelkezést tartalmazta: „[a] pénzbírság kiszabásában figyelembe kell venni a cselekménnyel elért vagy elérni kívánt vagyoni haszon nagyságát és a pénzbírságra ítéltnek vagyoni viszonyait; a pénzbírság összege egyéb korlátozás alá nem esik.”³⁷

12. A Kartelbíróóság hatásköre II.: a választott bírósági határozat érvénytelenítése

Az eddig tárgyalt közérdekű perekben és az azokban hozható intézkedéseken túl a törvény még egy hatáskört telepített a Kartelbíróósághoz. A kincstári jogügyi igazgatóság a kartellügyekért felelős miniszter utasítására beadott keresetében *a választott bíróság határozatának érvénytelenítését is kérhette, ha az jelen törvény (a kartelltvörvény) valamely rendelkezésébe ütközött*.³⁸ Ez azonban egy kicsit nehezen értelmezhető szabály volt.

A választott bíróságok határozatainak érvénytelenítését az 1911-es polgári perrendtartásban meghatározott esetekben – a rendes bíróságoktól – a magánfél is kérhette. Ezen érvénytelenségi okok egyike pedig az alábbi volt: „*ha az ítélet a törvény szerint meg nem engedett cselekményre kötelez*.”³⁹ Nem tűnik megalapozatlannak azon álláspont, hogy a kartelltvörvényben rögzített megtámadási ok és a polgári perrendtartásból most idézett megtámadási ok között átfedés volt, s találunk is olyan rendes bírósági ítéletet, amely a kartelltvörvénybe ütközés miatt érvénytelenített választott bírósági határozatot.⁴⁰

13. A Kartelbíróóság döntéseinek hierarchikus elsőbbsége

Korábban érintettük, hogy a kartellügyekben három eljáró bírói fórum is lehetett (rendes bíróság; választott bíróság; Kartelbíróóság). Az előzőekben azt is láthattuk, hogy ezek hatáskörei nem voltak hermetikusan elzárva egymástól. Vagyis előfordulhatott, hogy azonos tartalmú problémát kellett eldönteniük. A működési zavarok elkerülése szükségessé tette, hogy a döntéseik között hierarchiát alakítsanak ki. A törvény ki is mondta, hogy a „*A Kartelbíróóság határozata mind a rendes bíróságot, mind a választott bi-*

róságot köti”.⁴¹ Ez nem is lehetett másként, mert a Kartelbíróóság közérdekű ügyekben döntött, a másik két bírói fórum pedig magánérdekű ügyekben. *A közérdek és a magánérdek között pedig hierarchia áll fenn*.

14. Epilógus: a Kartelbíróóság szerepének értékelése

Érintettük, hogy *a polgári átalakulást követően a szerződési szabadság a magánjog egyik legfontosabb alapelvevé vált*. A kartellszerződésekbe történő állami beavatkozáshoz így komoly indok kellett, amire 1931-re érett meg a helyzet.

A törvénynek az a módszere, miszerint *nem állapított meg általános tilalmat a kartellekre, hanem azoknak csak a „közgazdaságra és közjóra” veszélyes tevékenységét tiltotta*, a korabeli európai szabályozással összhangban volt.

A kartellfelügyelet *szervezeti felépítését sem illethetjük különösebb kritikával*. Közigazgatási és bírói szervek egyaránt részt kaptak benne, s új, kifejezetten erre a feladatra felállított szerveket is találunk. A Kartelbíróóság kapcsán említésre érdemes szervezeti problémaként annak egyfokú voltát lehet megemlíteni, vagyis hogy a döntései ellen nem volt lehetőség jogorvoslatra. Bár ezt sem lehet erős kritika tárgyává tenni, hiszen ebben az időszakban az egyfokú különbíróságok még nem voltak egyediek, s nyolc évvel korábban Németországban is hasonló szervezetet hoztak létre.

A *hatáskörök vizsgálatánál* az egyik leglényegesebb kérdés a közigazgatási és bírói szervek közötti hatásköri megosztás volt. Az 1931-es magyar kartelltvörvényt érték kritikák, hogy a közigazgatás számára a szükségesnél nagyobb súlyt biztosított. A közigazgatási és az igazságszolgáltatási szervek közötti hatásköri megosztást azonban úgy értékeltük, hogy a bírói szerveknek megfelelő kompetenciákat biztosított.

Alapvetően eljárási, de mégis a hatáskörrel összefüggő kérdés, hogy ki volt jogosult a Kartelbíróóság előtt eljárást kezdeményezni. A magyar szabályozás legfontosabb mintáját jelentő német kartellrendtartás nem állított fel korlátokat, vagyis magános felek is kezdeményezhették azt. A magyar törvény azonban – az ún. közérdekű kereset fogalmának megkreálásával – kizárta ennek lehetőségét, eljárás kezdeményezésére csak a kartellügyekért felelős minisztert hatalmazták fel. Ha ennek újra felidézük a tartalmát, miszerint akkor nyújtható be közérdekű kereset, ha a kartellszerződés „*a törvénybe, a jóerkölcsbe vagy a közrendbe ütközik*”,⁴² megállapíthatjuk, hogy ezek a szerződések érvénytelenségének általános magánjogi szabályai voltak. Vagyis a közérdekű kereset, s az erre induló közérdekű per, alapvetően *a kartellszerződés érvényessége felett döntött*. Nem alaptalan kérdés, hogy például a kartelltagokat ebből miért zárták ki? Amíg a tárgyalt 1931-es kartelltvörvény nem lépett hatályba, a *rendes, illetőleg választott bíróságoknak általános hatáskörüik volt a kartellszerződések érvénytelenségének megállapítására*. A szerződések esetleges érvénytelenségéről szóló dönté-

sek kimondása ugyanis bírósági hatáskörbe tartozott, s a kartellszerződések egy típust jelentettek a sok más szerződés között. A kartelltvény azonban főszabályként *elzárta a lehetőséget azelőtt, hogy a kartellben érintettek a kartellszerződés érvénytelenségének megállapítását kérjék*, 1931 után ugyanis ezt csak közérdekű keresetben lehetett kérni. A joggyakorlatot figyelve azonban a hatáskörrel rendelkező miniszter csak igen ritkán élt az ilyen kereset benyújtásának jogával.⁴³ Itt viszont hatáskörrelvonásról volt szó, *magánosok már nem kezdeményezhették a kartellszerződés érvénytelenségének megállapítását*. Ilyen körülmények között pedig teljesen normálisan várhatnánk el, hogy a hatáskör-átcsoportosítás után az egyetlen jogosult személy, a kartellügyekért felelős miniszter, aktív legyen a közérdekű keresetek benyújtásánál. A hét év alatt lefolytatott három közérdekű per⁴⁴ azonban meglehetősen kevésnek tűnik.

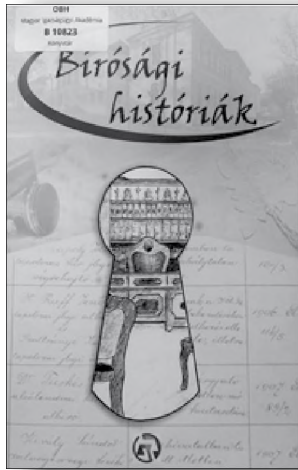
A tényleges képhez persze az is hozzátartozik, hogy ha rendes, illetőleg választott bíróság előtt került szóba a kartellszerződés érvénytelenségének megállapítása, ő is eljárhatott az ügyben, ha a kartellügyekért felelős miniszter nem nyújtott be közérdekű keresetet.⁴⁵ A joggyakorlat pedig azt mutatja, hogy a rendes bíróságok döntöttek is a Kartelbíróság hatáskörébe tartozó ügyekben, ami viszont azt kérdést veti fel, hogy mi szükség volt a korábbi szabályokat megbonyolítani? A kartelltvény hatálybalépése előtt a rendes, illetőleg választott bíróságok dönthettek a kartellszerződés érvénytelenségéről, 1931-ben azonban ezt a hatáskörüket elvonták. Mindezt azonban úgy tették meg, hogy ha a kartellügyekre felállított különbíróság nem jár el, akkor a rendes, illetőleg választott bíróságok ezt megtehették. Mivel a Kartelbíróság nagyon kevés ügyben járt el, valójában nem zárta el az utat a régi eljárásrend előtt.

Jegyzetek

- ¹ A Kartelbizottság első elvi határozatában a gazdasági elszigetelés kérdésével foglalkozott, amelynek kapcsán megállapította: „[...] A közgazdaság és a közjó érdekével ellentétben állónak tartja a Kartelbizottság, ha az elszigetelés nem csak gazdaságilag megokolt hátrányokkal sújtja a felet, hanem egyenesen gazdasági existenciája megsemmisítésére alkalmas. [...]” Tehát ha az elszigetelés valakinek a teljes gazdasági ellehetetlenítését célozza, annak minden formája szemben áll a közjó érdekével. [A Kartelbizottság 1. számú határozata az üzleti elszigetelés, bojkott vagy kizárás tárgyában. (MNL K-184 1933, tétel: 41; alapszám 31.960; iktatókönyvi szám: 92.488.)]
- ² Verordnung gegen Mißbrauch wirtschaftlicher Machtstellung. Vom 2. November 1923. Reichsgesetzblatt I. kötet 1067. p. (Magyar nyelven elérhető: Dr. Dobrovics Károly – Dr. Kőházi Endre: *Kartel, árelemzés, külföldi törvények*. Budapest, 1938, Monopol Könyvkiadó Vállalat, 17–27. p.)
- ³ 1923. évi V. törvénycikk a tisztességtelen versenyről.
- ⁴ 1931. évi XX. törvénycikk.
- ⁵ 1931. évi XX. törvénycikk 2. § (1) bekezdés; 5381/1931. ME. sz. rendelet 23–28. §.
- ⁶ 1931. évi XX. törvénycikk 14. §.
- ⁷ A független és felelős magyar minisztérium alakításáról szóló 1848. évi III. törvénycikk minisztériumon a miniszterek összességét értette, amelyen belül a belügy, vallás- és közoktatásügy stb. a minisztérium osztályai voltak [1848. évi III. törvénycikk 14. §]. A ma hatályos Alaptörvénnyel párhuzamba állítva a minisztérium így a Kormánnyal volt azonos szerv. Egyébként egyes törvényekben a miniszterek testületére már a dualizmus idején is fellelhető a „kormány” elnevezés [pl. 1907. évi LX. törvénycikk].
- ⁸ A Kormány szervezete már ebben az időben is gyakran változott, ami az egyes tárcák között hatáskör-átcsoportosítást vont maga után. Ez alól a kartellfelügyeleti feladatok ellátása sem volt kivétel, így a zavarok és félreértések elkerülése végett az időszakonként változó szakminiszterek pontos hivatali megjelölése helyett a *kartellügyekért felelős miniszter* elnevezést fogom használni.
- ⁹ 1931. évi XX. törvénycikk 5. §.
- ¹⁰ 1200/1933. ME. sz. rendelet 1–5. §.
- ¹¹ Harasztosi Király Ferenc: *A kartel*. (Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, 1936, 528. p.)
- ¹² 7450/1936. ME. sz. rendelet 3. § utolsó bekezdés.
- ¹³ Például a kartellszerződés bemutatásának elmulasztásáért is bíróság szabta ki a bírságot, holott a bejelentést a közigazgatási szervnél kellett megtenni, vagyis az utóbbi hatáskörével kapcsolatban következett a jogsértést [1931. évi XX. törvénycikk 14. § (1) bekezdés; 15. § (1) bekezdés].
- ¹⁴ 7450/1936. ME. sz. rendelet 3. § utolsó bekezdés.
- ¹⁵ Lásd a rendelet 4. § (1) bekezdés 1. pontját. [Lásd: Dobrovics – Dr. Kőházi 18. p.]
- ¹⁶ 1931. évi XX. törvénycikk 7. § (1) bekezdés 1. pont.
- ¹⁷ 1931. évi XX. törvénycikk 6. § (1) bekezdés.
- ¹⁸ 1931. évi XX. törvénycikk 7. § (1) bekezdés.
- ¹⁹ Dr. Dobrovics Károly: *A kartelek helyzete és működése Magyarországon*. Budapest, 1934, Hellas-nyomda Rt., 194–195. p.
- ²⁰ 1931. évi XX. törvénycikk 12. § (2) bekezdés.
- ²¹ 1931. évi XX. törvénycikk 12. § (2) bekezdés.
- ²² KI-1927-XXIII.-392. p.
- ²³ 1931. évi XX. törvénycikk 8. § (1) bekezdés.
- ²⁴ Az 1896-ban felállított Közigazgatási Bíróság szervezetenként teljesen elkülönült a rendes bíróságoktól, és a bírói személyzete is önálló volt [1896. évi XXVI. törvénycikk].
- ²⁵ Az 1907-ben életre hívott Hatásköri Bíróság szervezetenként szintén elkülönült a rendes bíróságoktól, de önálló bírói személyzete nem volt, a Kúria és a Közigazgatási Bíróság köréből kijelölt bírák működtették azt [1907. évi LXI. törvénycikk].
- ²⁶ Erre az 1921 és 1932 között működő munkásbiztosítási bíráskodás lehet a legjobb példa. Első fokon is léteztek munkásbiztosítási bíróságok, de azokat szervezetenként a járásbírásgokba tagolták, fellebbviteli fórumuk viszont már egy országos illetékességgel rendelkező különbíróság, a Munkásbiztosítási Felsőbíróság volt [1921. évi XXXI. törvénycikk].
- ²⁷ 1932-ben a Munkásbiztosítási Felsőbíróságot megszüntették, s szintén országos illetékességgel, a budapesti királyi ítélőtábla vette át a feladatait [1932. évi IV. törvénycikk].
- ²⁸ Dr. Kelemen Sándor: A megalkotandó kartelbíróság szerepéről. In *Kereskedelmi jog*, 1931/2. 32–34. p.
- ²⁹ 1931. évi XX. törvénycikk 8. §, Harasztosi i. m. 528. p.
- ³⁰ 1896. évi XXVI. törvénycikk 5. § (3) bekezdés. Ezek sorában említendők például Dr. Knob Sándort, aki a két világháború közötti esztendőkből a Magyar Munkaadók Központjának alapítója, majd igazgatója volt, továbbá az OTI. vezetésében is helyet foglalt. 1935-ben aztán a dorogi kerületben nyert országgyűlési mandátumot a Nemzeti Egység Pártjának programjával. Szalay Béla és Vajás Lajos (szerk.): *Komárom és Esztergom közigazgatásilag egylőre egyesített vármegyék múltja és jelene*. 785. p.
- ³¹ 1931. évi XX. törvénycikk 6. § (1) bekezdés.
- ³² 1931. évi XX. törvénycikk 7. § (1) bekezdés.

- ³³ 1931. évi XX. törvénycikk 7. § (2) bekezdés 1–3. pont; Harasztosi i. m. 536. p.
³⁴ Harasztosi i. m. 544. p.; 1931. évi XX. törvénycikk 10. §.
³⁵ 1931. évi XX. törvénycikk 14. § (2) bekezdés 3. pont.
³⁶ 1931. évi XX. törvénycikk 14. § utolsó bekezdés.
³⁷ 1931. évi XX. törvénycikk 14. § (2) bekezdés.
³⁸ 1931. évi XX. törvénycikk 13. § (2) bekezdés.
³⁹ 1911. évi I. törvénycikk 784. § (1) bekezdés 7. pont.

- ⁴⁰ Harasztosi i. m. 539. p.
⁴¹ 1931. évi XX. törvénycikk 12. § (1) bekezdés.
⁴² 1931. évi XX. törvénycikk 7. § (1) bekezdés.
⁴³ A Kartelbíróság a felállítását követő első hét évben összesen három pert tárgyalt [Dobrovics–Kőházi 11. p.]. Ez pedig nyilvánvaló összefüggésben áll a közérdekű keresetek számával.
⁴⁴ Dobrovics–Kőházi 11. p.
⁴⁵ 1931. évi XX. törvénycikk 12. § (2) bekezdés.

BÍRÓSÁGI HISTÓRIÁK Horváth Zsolt

A kötetből számtalan érdekességgel kapcsolatban tudhatja meg az olvasó a választ. Például gondolta volna, hogy egyszer a Zalaegerszegi Törvényszéket is kirabolták? Hogy 1919 tavaszán vérfagyasztó színjáték zajlott le a bíróság udvarán? Az 1940-es években a Zalaegerszegi Járásbíróság elnökének a foci okozott gondot?

A kiadvány az 1900-as évek elejétől a II. világháborúig idéz fel különleges bírósági történeteket, amelyek Horváth Zsolt, a Lenti Járásbíróság elnökének mélyreható kutatómunkáját dicsérik. Egy-egy történet mellett érdekességek, magyarázatok, történelmi párhuzamok kaptak helyet. Így például kiderül, mi köze a zalai focinak a Magyar Országos Véderő Egylethez, megtudhatjuk, mivel foglalkoztak a joggyakornokok, s arra is fény derül, hogy egy Zalaegerszegezen tevékenykedő bírát maga Ady Endre is megemlégett egykoron...

A gazdagon illusztrált mű érdekes, innovatív, egyedi, olvasmányos és ezáltal széles körben befogadható, humoros, korosztályok széles körének szól.

Zalaegerszegi Törvényszék, 2017, 40 p.

Révész Béla

Változások a bírósági rendszerben 1945 és 1989 között*

A második világháború vége és a rendszerváltás közötti több mint négy évtized közel sem jelenti a pártállami jogszolgáltatás valamiféle egységes és egynemű időszakát. A háborút közvetlenül követő átmeneti periódus után az 1948–1950 közötti néhány év joggal nevezhető a diktatúra jogszolgáltatása törvényi és személyi feltételei kialakítása esztendeinek, amelyet az 1953-ig tartó politikai despotizmus időszaka követett. Az 1953.

június–1955. április közötti „új szakasz” a „szocialista törvényesség” keretein belül kívánta visszaszorítani a diktatúra nyílt törvénysértéseit, majd az 1956 novembere és 1962 közötti posztstálinista diktatúra ismét felélesztette a jogsértéseknek az ötvenes évek elejéről jól ismert módszereit. A stabilizálódott Kádár-rendszer kezdetben a jogélet egészét az egypárti mechanizmus igazolásának szolgálatába kívánta állítani, miközben a fokozódó gazdasági nehézségek, valamint a növekvő szociális és politikai feszültségek a nyolcvanas évektől egyre nyilvánvalóbbá tették, hogy a jogrendszer átalakításának igénye már a piacgazdaság és a jogállami szerkezet irányába mutat.

Amennyiben az igazságszolgáltatás történelmi változásait a politikai környezet változásai függvényének tekintjük, úgy ennek periodizációjára valóban a társadalom- és politikatörténet említett szakaszolása lehet az irányadó. Ha viszont a tagolás nem az igazságszolgáltatás történetének külső determinánsaira tekintettel történik, akkor az intézmény belső szervezeti átalakulásainak, változásainak időhatárait kell inkább figyelembe venni. Ebből a szempontból az igazságszolgáltatás többé-kevésbé önálló karakterjegyeket felmutató rendszerként is vizsgálható, amelyek belső átalakulásai, változásai a szervezeti önmozgás, az inercia jegyeit mutatják fel. A tárgyalt kor-

* A tanulmány része a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című kiemelt projekt Ludovika Kiemelt Kutatóműhely Programjának Államelméleti alap kutatás 2016-2018 (2016/86 NKE-AKFI) elnevezésű alprogramjának keretében folyó kutatásnak.